

УДК 657.1

Слободян Н.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій

Миронов О.С.

студент
Національного університету харчових технологій

ВИКОРИСТАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

USING LONG-TERM DEBTS IN ANTI-CRISIS MANAGEMENT ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі дослідження довгострокових зобов'язань підприємства. Аналізується взаємозв'язок та вплив на фінансовий стан підприємства. Обґрунтовано необхідність застосування оптимізації структури зобов'язань та визначено основні фактори, що впливають на підвищення прибутковості підприємства. Визначено основні напрями ефективного контролю їх використання в діяльності підприємства.

Ключові слова: довгострокові зобов'язання підприємства, фінансовий стан, ресурси, фінансовий леверидж, ефект фінансового левериджу, фінансовий ризик, позиковий капітал.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме исследования долгосрочных обязательств предприятия. Анализируется взаимосвязь и влияние на финансовое состояние предприятия. Обоснована необходимость применения оптимизации структуры обязательств и определены основные факторы, влияющие на повышение доходности предприятия. Определены основные направления эффективного контроля их использования в деятельности предприятия.

Ключевые слова: долгосрочные обязательства предприятия, финансовое состояние, ресурсы, финансовый леверидж, эффект финансового левериджа, финансовый риск, заемный капитал.

ANNOTATION

The article devoted to the study of long-term obligations of the company. Analyzed them and the impact on the financial position of the company. Research is because the obligation enterprises play an important role in business enterprise. Application the necessity of structure optimization obligations and the basic factors affecting the increase in profitability. The main directions of effective control over their use in the enterprise.

Keywords: long-term obligations of the enterprise, financial condition, resources, effect of financial advantage, financial risk and loan capital.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зобов'язання виступають одним з основних джерел фінансування діяльності, тому від управління ними залежить ефективне функціонування суб'єкта господарювання.

Перефразовуючи відомий вираз, можна сказати, що жити із зобов'язаннями нелегко, але й без них неможливо. Наявність зобов'язань є нормальним явищем будь-якого діючого підприємства. Важливо не те, чи має підприємство заборгованість перед іншими особами, а те, яка динаміка і структура цих зобов'язань. Інформація про зобов'язання, про їхню структуру та обсяги дуже важлива для зовнішніх користувачів його фінансової звітності. З огляду на це, най-

важливішого значення набуває відповідність прийнятим стандартам і точність формування в обліку інформації про зобов'язання та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку й економічного аналізу зобов'язань, зокрема визначення їх сутності, оцінки, організації, методики обліку, висвітлені в працях Ф.Ф. Бутинця, Н.М. Малюга, В.Ф. Палія, О.М. Петрука, І.В. Орлова та ін. Питання зобов'язань досліджені в роботах таких іноземних учених, як Дж. Бейлі, Л. Бернстайн, Г. Бірман, Дж.М. Кейнс, У. Шарп та ін. Зважаючи на динамічність економічних і суспільних перетворень, проблемні аспекти облікового відображення зобов'язань потребують подальших досліджень

Мета статті полягає в обґрунтуванні та виборі оптимальної структури капіталу для визначення найбільш ефективного використання зобов'язань, стійкого фінансового функціонування підприємства та досягнення його прибутковості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі діяльності кожне підприємство вступає в господарські відносини з постачальниками, працівниками, покупцями, іншими юридичними чи фізичними особами, завдяки чому забезпечується його функціонування. Процес організації господарських відносин передбачає встановлення прав та обов'язків сторін, виникнення зобов'язань. Зобов'язання є джерелом формування активів і виконують важливу роль у господарському житті. Вони виступають тією обліковою категорією, визначення якої постійно ускладнюється, що вимагає розробки нових підходів до вирішення проблем зобов'язальних відносин, оцінки впливу зобов'язань на фінансовий стан підприємства. Порушення умов погашення зобов'язань знижує платоспроможність суб'єктів господарювання, негативно впливає на ритмічність функціонування підприємств, позначається на фінансових результатах діяльності, призводить до зниження рентабельності. З огляду на це, суттєве значення має використання достовірної, якісної та адекватної інфор-

мації про заборгованість, що формується в системі обліку [1].

Підприємства зобов'язані своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. За несвоєчасні розрахунки вони мають сплачувати штрафи і неустойки. Однак практика свідчить, що можливість уникнути майнової відповідальності за невиконання договірних зобов'язань дає їм змогу ухилятися від взаєморозрахунків із партнерами. Несвоєчасність платежів викликає фінансові ускладнення у підприємств-кредиторів, негативно впливає на їх господарську діяльність, а у підсумку і на економіку країни.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про забезпечення зобов'язань і розкриття такої інформації у фінансовій звітності визначаються П(С)БО 11 «Зобов'язання», норми якого застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ). Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути вірогідно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду [4].

Передумови виникнення і трансформації зобов'язань є основою ідентифікації фактів їх зміни, забезпечують адекватне визнання зобов'язань як об'єктів бухгалтерського обліку. Це дає змогу вдосконалити процес документування та відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій із виникнення, трансформації, виконання та припинення зобов'язань. Своєчасна ідентифікація трансформації зобов'язань забезпечує підвищення достовірності фінансової звітності та відображення реального фінансового стану підприємства. Обґрунтування змісту принципів бухгалтерського обліку в ідентифікації та відображенні трансформації зобов'язань забезпечує використання єдиного методологічного підходу до бухгалтерського обліку зобов'язань підприємства, формулювання рекомендацій щодо вдосконалення організації та методики їх облікового відображення. Зокрема, керуючись принципами автономності та відповідності нарахування доходів і витрат у разі виявлення фактів господарського життя, що пов'язані з виникненням зобов'язань, маємо змогу своєчасно ідентифікувати зобов'язання і трансформувати їх під впливом зміни середовища існування підприємства, зміни у джерелах виникнення зобов'язань, зокрема у нормативно-правових документах або договорах щодо порядку виникнення, розрахунку розмірів, строків погашення зобов'язань, що зумовлює закінчення строків погашення зобов'язань та їх трансформацію в інші види або настання непередбачуваних у часі подій, що також означають факти зміни зобов'язань завдання шкоди іншій особі (як юридичній, так і фізичній), у результаті чого виникає зобов'язання підприємства.

Удосконалення системи первинного бухгалтерського спостереження щодо обсягу та структури зобов'язань передбачає: визначення юридичних підстав здійснення операцій; дані щодо повноти здійснення господарської операції відповідно до договору; визначення та фіксацію податкових наслідків здійснених операцій. Розвиток системи первинного спостереження повинен супроводжуватися розробкою переліку показників, передбачених формою первинних документів, які підприємство розробляє або вдосконалює з урахуванням груп господарських операцій та особливостей виникнення й припинення окремих видів зобов'язань. Перелік таких показників повинен закріплюватися обліковою політикою та розпорядчими документами на підприємстві. Розробка робочого плану рахунків підприємства передбачає рівні деталізації, які дають змогу повно і точно відобразити господарські операції з виникнення, трансформації та припинення зобов'язань. Це забезпечує оперативне виявлення порушень вимог чинного законодавства та укладених договорів, а також управління діяльністю підприємства щодо оптимізації грошових потоків, що опосередковують економічні відносини підприємства з його кредиторами [2].

Банківський кредит є інструментом залучення додаткових коштів у фінансування поточної діяльності організації. Якщо ж організації не обійдні довгострокові позикові кошти, то отримання кредиту триватиме багато часу, зажадає додаткових гарантій. Факторами успішного залучення коштів можуть стати, на нашу думку, такі, як масштаб підприємства, тривалість життєвого циклу й обігу капіталу, характер і сезонність діяльності.

Конкретизуємо вплив цих факторів.

Масштаб підприємства. Велике підприємство має більше шансів отримати залучений капітал, хоча менше його потребує. Проте мале підприємство просто задихається без цих коштів, але має незначні шанси його одержати. І кредитори, й інвестори вважають такі підприємства надто ризикованими, оскільки їх потенціал важко оцінити.

Етап життєвого циклу підприємства. Що тривалішим є термін діяльності підприємства, то більше в нього шансів отримати капітал зі сторони.

Тривалість обігу капіталу. Найпривабливішими для кредиторів та інвесторів є підприємства зі швидким обігом капіталу, оскільки за такої умови термін повернення коштів значно скорочується і раніше настає час самофінансування.

Характер і сезонність діяльності. Простіше отримати залучений капітал підприємству, яке не провадить чітко виражену сезонну діяльність.

В ідеалі стратегічний план розвитку підприємства має передбачати розрахунок усього портфелю фінансування, в якому показуються різні способи залучення та використання коштів. Це убезпечить підприємство від імовір-

ності залишитися без грошей у важливий момент, знизить залежність від кредиту та дасть можливість «переключатися» між джерелами фінансування, коли це потрібно.

Обов'язковою умовою ефективного управління джерелами фінансування є комплексне виконання стратегії фінансування. Проте існують умови, що не залежать від конкретного підприємства. Приміром, тільки розвиток фінансового ринку допоможе отримати кредит, а доступність фінансової інформації та сприятливий інвестиційний клімат – залучити інвесторів.

У будь-якому банку завжди є гроші і можливість кредитувати на тривалі терміни. Але проблема в тому, що ми живемо у швидкозмінливому, нестабільному світі, де для економіки три-чотири роки – дуже великий термін. Банкіри вже відчують в Україні наростаючу потребу в довгостроковому фінансуванні. Протягом останніх трьох років підприємства все більше інвестують в основні фонди, тому що бізнес зростає і «мужніє».

Якщо у світовій практиці «довгими» вважаються кредити на термін від п'яти до 10–15 років і до 30 років, то у нас – ті, що довше року. І хоча п'ятирічні кредити все-таки трапляються, кредит, що дорівнює трьом рокам, уже є достатньо «напруженим» для вітчизняних банкірів та їх клієнтів. Проте частка таких грошей у загальному кредитному портфелі українських банків становить 25%.

Проблема «довгих» кредитів – це проблема не грошей, а вміння оцінювати довгострокові фактори впливу на економіку. Зрозуміло, з появою «довгих» і «середніх» грошей ризики в банку суттєво зростають, тому що прогнозувати двох-, чотирирічні економічні ризики в Україні дійсно досить складно, тому банкіри сьогодні вважають найбільш ефективним шляхом «подовження» грошей кредитування терміном на один-два роки з наступною пролонгацією і періодичним переоформленням кредитів. Цей шлях до того ж дає змогу регулярно переглядати процентну ставку виходячи зі сформованої ринкової ситуації.

Джерело «довгих» грошей для банківської системи, на нашу думку, міститься у внесках населення. Вклади населення в банки сьогодні становлять 20,4 млрд. грн. За останні три роки депозитні засоби зросли більш ніж у сім разів (щороку приплив 70% і більше). Четверта частина цих грошей – вкладення на термін більше одного року.

НБУ з метою збільшення пропозиції грошей на ринку переглядає низку своїх інструментів. Розглянуто можливість надання банкам таких інструментів на тиждень, щоб розкручувати ринок «довгих» грошей, але тільки якщо гривня буде стабільною. Інакше відтік депозитів почнеться миттєво – населення «підє» в нерухомисть, у товари довгострокового використання, адже поза банками сьогодні працює близько 26 млрд. грн.

Проте у 2016 р. спостерігається процес зменшення депозитної ставки з 22% до 19% річних. Оподаткування депозитних доходів робить депозити, у тому числі й «довгі», не вигідними для населення. Зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними кредитів, наданих на кінець грудня 2015 р. становила 18,4% порівняно з 14,0% на кінець листопада 2015 р., а кредитів, наданих домашнім господарствам, на кінець грудня становила -33,5% порівняно з -32,2% на кінець листопада 2015 р. [5].

Джерелом «довгих» грошей не може бути тільки депозитна система. По-справжньому довгостроковий інвестиційний ресурс може запропонувати система страхування життя і недержавних пенсійних фондів.

Установлення відповідності між даними обліку та звітності не повинно обмежуватись простим перенесенням залишків рахунків у певну статтю фінансової звітності. На кожному підприємстві мають бути встановлені процедури аналітичного узгодження змісту окремих статей та розділів різних форм фінансової звітності між собою, а також зі змістом приміток до звітів.

Уважається, що фінансування за рахунок залученого та позикового капіталу є економічно вигідним для підприємства, адже вартість підприємства зростає, а рентабельність капіталу збільшується. Це пов'язано з тим, що прибуток, отриманий у результаті використання кредиту, залишається винятково у підприємства, тому використання «чужих» коштів збільшує рентабельність власного капіталу підприємства. Це називається ефектом фінансового важеля, він може як збільшуватися, так і зменшуватися, залежно від поєднання позикових та залучених коштів або від розміру відсоткової ставки за кредит. До речі, у разі надмірно великої ставки кредитування коштів ефект може бути і негативним. У зарубіжній практиці прийнято, що оптимальне значення ефекту фінансового важеля не може виходити за межі рентабельності підприємства. Якщо нове залучення коштів зі сторони веде до збільшення ефекту фінансового важеля, таке залучення є вигідним [3].

У сучасних умовах, які склалися в нашій країні, значна частина підприємств має складне фінансове становище, прибуток носить переважно інфляційний характер, не поліпшуються фінансова стійкість та платоспроможність. Підприємство повинно чітко орієнтуватися в сучасних ринкових відносинах, правильно оцінювати виробничий і ринковий капітал, поточний фінансовий стан та його зміну на перспективу для запобігання банкрутству. Для оптимізації структури капіталу й підвищення ефективності підприємства досить широко використовують метод фінансового левериджу.

Фінансовий леверидж – це один з основних механізмів реалізації такого завдання, як максимізація рівня рентабельності за заданого рівня фінансового ризику. Ефект фінансового левериджу – це показник, який відображає рівень

Таблиця 1

**Вплив фінансового левериджу на фінансову стійкість
за різних варіантів розвитку підприємства**

№	Показники	Одиниці виміру	2015	Варіанти розвитку	
				I	II
1	Сума загального капіталу підприємства	грн.	148 500	148 500	148 500
	у т.ч. власний капітал	грн.	148 500	92 500	114 000
2	Залучений капітал	грн.	0	56 000	34 500
3	Величина операційного прибутку	грн.	130 000	130 000	130 000
4	Рентабельність активів	%	88,0	88,0	88,0
5	Ставка відсотку за кредит	%	19,0	19,0	19,0
6	Сума відсотків за кредит	грн.	0	10640	6555
7	Прибуток до оподаткування, тис. грн.	грн.	130 000	119 360	123 445
8	Ставка оподаткування прибутку	%	18,0	18,0	18,0
9	Сума податку	грн.	23 400,00	21 484,80	22 220,10
10	Чистий прибуток	грн.	106 600	97 875	101 225
11	Рентабельність власного капіталу	%	72,0	106,0	89,0
12	Ефект фінансового левериджу			0,34	0,17

додатково генерованого прибутку власним капіталом за різної структури залучення позикового капіталу.

Фінансовий леверидж – це приріст рентабельності власного капіталу, який отримано завдяки використанню кредиту. Коефіцієнт фінансового левериджу є тим важелем, який показує позитивний або негативний ефект, що отримується за рахунок відповідного значення його диференціала [6].

Об'єктом застосування методу ефекту фінансового левериджу є компанія з виробництва і реалізації виставкового обладнання у м. Києві. Використання довгострокових кредитів та господарські процеси й явища, що відбуваються на цьому підприємстві, пов'язані з обліком та аналізом довгострокових зобов'язань (табл. 1).

За умови однакової величини операційного прибутку залучення капіталу в сумі 34 500 тис. грн. дає змогу підвищити рентабельність власного капіталу підприємства на 17%, у сумі 56 000 тис. грн. – на 34% без порушення фінансової стійкості

За допомогою левериджу характеризується взаємозв'язок між прибутком і вартісною оцінкою активів або фондів, які використані для отримання конкретного прибутку.

Аналіз зобов'язань необхідний керівництву і головному бухгалтеру організації, працівникам фінансової та юридичної служб, аудиторам для того, щоб дати об'єктивну оцінку фінансового стану організації, реальності погашення і забезпечення нею зобов'язань. Для цього створюється цілісна система реєстрів, рахунків і субрахунків, методів обліку і контролю боргових зобов'язань, яка постійно вдосконалюється. З'явилися нові види заборгованості, зростає роль боргових зобов'язань в економіці організацій. В умовах ринку жодна з них не може обходитися без боргових зобов'язань, водночас будучи і дебітором, і кредитором.

Знання механізму дії фінансового левериджу на рівень прибутковості власного капіталу і рі-

вень фінансового ризику дає змогу цілеспрямовано управляти як вартістю, так і структурою капіталу компанії.

Висновки. Однією з проблем вітчизняних підприємств є недостатня величина джерел капіталу для фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, низький рівень окремих показників фінансового стану. На сьогодні для переважної більшості підприємств актуальним питанням виступає оптимізація структури капіталу, основними критеріями якої є максимізація рівня прогнозованої рентабельності та мінімізація вартості зобов'язань.

Знання механізму дії фінансового левериджу на рівень прибутковості власного капіталу і рівень фінансового ризику дає змогу цілеспрямовано визначати як вартість, так і структуру капіталу компанії в умовах антикризового управління.

Динамічні зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування підприємства позначаються на процесах трансформації зобов'язань суб'єкта господарювання. Отже, вдосконалення порядку відображення в бухгалтерському обліку зобов'язань повинно сприяти прийняттю ефективних управлінських рішень та підвищенню якості показників бухгалтерської звітності в рамках фінансового аналізу.

Облік і контроль зобов'язань підприємства, побудовані на оцінках сучасних реалій реалізації економічних відносин, є найбільш ефективними функціями фінансового менеджменту, які забезпечують його дієвість у правовому полі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л.А. Бернстайн. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 624 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Проблеми науки бухгалтерського обліку: реалії: [монографія] / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: Рута, 2005. – 324 с.

3. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань: теорія і методологія: [монографія] / І.В. Орлов. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 400 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене Наказом МФУ від 31.01.2000 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.
5. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання/ О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
6. Чернелевський Л.М. Аналіз діяльності підприємств та банківських установ: економічний, фінансово-інвестиційний, стратегічний / Л.М. Чернелевський, Н.Г. Слободян, О.В. Михайленко. – К.: Хай-Тек Прес, 2014. – 640 с.